

БОЖЈЕ СЛОВО ТРАЈНИЈЕ ОД КАМЕНА

Пре 470 година у манастиру Рујно код Ужица штампано је Рујанско четворојеванђеље, прва штампана књига на тлу Србије. После четири и по века од рушења старог Рујна, у селу Врутцима код Ужица подигнут је нови манастир.

ЗАПИС НА МАНАСТИРИШТУ У ВРУТЦИМА

Године 1537.

Овде се дизао Рујански манастир.

Ваири су у његовим конацима давно згасле,

Конаци давно изгорели и срушени,

Темеље и њиве давно је њојела њрава.

Оно што сведочи да је њосијало,

и да је било светио, месѡ ово,

није ни сѡуб ни камен, неѡ Слово.

1987.

Љубомир Симовић

Дванаест километара узводно уз Ђетињу од Ужица, у селу Врутци, постојао је средњовековни манастир Рујно. Не зна се кад је он подигнут, ко га је саградио нити како је изгледао, али је познато да је био посвећен светом Ђорђу и да је у њему пре 470 година, давне 1536/37. штампано *Рујанско четворојеванђеље*. Прва српска штампарија била је на Цетињу (1494), друга у Горажду (1521), а ова у Врутцима, у манастиру Рујно, била је трећа по реду штампарија српског народа. Иначе, то је прва штампарија на тлу Србије, друга у Грачаници где је 1539. штампан један *Окѡих*, трећа је у Милешеви у којој је 1544. штампан један *Псалѡир* и наредне 1545. један *Требник*. Штампарија у Београду била је четврта по реду оснивања и у њој је 1552. завршено штампање једног *Четворојеванђеља*, а 1557. у Милешеви је штампан још један милешевски *Псалѡир*. Из Београда је у Мркшину цркву крај Косјерића пренесена штампарија и у њој је завршено још једно *Четворојеванђеље*, а 1566. и један *Цвѡјни ѡриод*.

Историчари српског штампарства наводе да су за четири деценије које падају у време владавине султана Сулејмана Величанственог (1520–1566) у Србији штампане књиге и то пре него у другим великим културним центрима, пре Берлина (1540), Москве (1564), Кембрица (1639) и Њујорка (1693), Цариграда (1726).

Оно што се данас најпоузданије зна о постојању и раду штампарије у манастиру Рујно записао је монах Теодосије на последњој страници (у колофону) *Четворојеванђеља*:

По вољи Оца, њо зајовесѡи Сина и наклоносѡи светиоѡа Духа, и ѡмоћи Боѡа коѡа славио у Тројици, и ѡречисѡе владичице мајке његове и наше, Боѡородице, чаѡисана [шѡамѡана] је ова божанска књига

ѡодине 7045 [1536-1537] у манастиру који се зове рујански, ѡод ѡоѡкриљем ѡланине коѡа се зове Поникве, на реци коѡа се зове Беаска [Биоска] на селу коѡе се зове Вруѡци, ѡри храму светиоѡа и славноѡа великомученика и ѡобедоносца Хрисѡова Георѡија [Ђорђа]. Трудио сам се о овоме ја ѡрешни, убоѡи умом, а боѡаѡи ѡрехом, и Хрисѡу слѡѡа, монах Теодосије. Но о овоме молим се браћо вама, или ви који будѡѡе чѡѡали, или ѡреѡисивали [ѡрешѡамѡавали], исѡрављаѡѡе, а не кунѡѡе, заради Боѡа и своје душе, јер ово није ѡисао Дух свети, ни анђео већ човек малоуман и слабомоћан, и што више сам. Слава сврѡѡѡељу Боѡу. Амин.

Из записа монаха Теодосија јасно се сазнаје да је манастир био у селу Врутци. [Етимолошки је видно да је село добило име по томе што су њему извирила два јача врела: *Млако* и *Сѡудено врело* (*вруѡѡак* – једнина, *вруѡци* – множина)]. Кроз село је текла река Биоска која је касније у народу добила име Ђетиња. Суседно веће село, коме Врутци данас административно припадају, добило је име по реци – Биоска. Иначе, старији људи су ово место некада звали Лазићи. Све је то у поткриљу планине Поникве која раздваја Биоску од бајинобаштанских села. Штампарија у Рујну престала је са радом убрзо после 1537. године када многи манастири нису могли издржати порески притисак за време султана Селима II, када се нагло погоршао положај српских цркава и манастира. У таквим приликама завршена је и историја манастира Рујно као и штампарије у Мркшиној Цркви.

Српска православна црква треба с поносом да истиче и своје народу показује да му је управо она подарила прва слова, прве законе, прве књиге, прву архитектуру, сликарство, музику, прву болницу. У много чему црква је била прва. Она је Србе увела у велику хришћанску заједницу и у ред цивилизованих европских народа. У свему томе трудољубивом рујанском монаху Теодосију и његовој манастирској браћи свакако припада значајно место у историји српског народа и његове писмености. Рујански монах Теодосије је са својом манастирском браћом стрпљиво изрезао 301 страницу на дрвеним дашчицама (ксилографија) и потом одштампао *Рујанско четворојеванђеље* као свету књигу. У време робовања под Турцима монах Теодосије се подвижнички борио радом и духом. „Његова књига и он лично остаће на високом месту у духовном животу Срба“.

О Рујанском чејворејеванђељу и штампару монаху Теодосију писали су Павле Јосиф Шафарик, Вук Караџић, Ђуро Даничић, Милан Ђ. Милићевић, Љубомир Стојановић, Ђорђе Сп. Радојчић, Дејан Медковић и други научници.

Претпоставља се да је манастир Рујно опустео око 1567. године. Срушен је у другој половини 16. века. Од њега није остао ни камен на камену, али преживело је *Рујанско чејворејеванђеље* и у њему записани подаци. Као далеки ехо у селу Врутцима настала је и казивана бледа легенда о закопаном манастирском благу и плавичастом пламену који гори на манастиришту. Према легенди требало је доћи на то место пре зоре и посути га пепелом. Изјутра би се на пепелу указале стопе овце, говечета или неког другог брава. Ту животињу је требало заклати па онда почети откопавати закопано злато. Ако би се у пепелу пока-

Трећа страница *Рујанског чејворејеванђеља*

зале људске стопе, како најчешће у причи бива, онда од копања блага нема ништа, јер би то изазвало смрт неког од најдражих укућана. Легенда не каже је ли ко откопавао благо и да ли га је нашао. Предање је несигурно и бледе јер су га касније преносили Вручани, досељеници из Хердеговине и Црне Горе.

Поводом 450 година од штампања *Рујанског чејворејеванђеља*, у селу Врутци 1987. године постављена су два спомен обележја: једно на потесу *Бријеж*, а друго на месту *Рид* а по пројекту архитектке Наде Тодоровић. Слова на овим обележјима обликована

Љубивоје Ршумовић

МОНАХУ ТЕОДОСИЈУ ПИСМО

Пишем да Те умолим, прескромни Теодосије,
Славу добијаш, па с поносом носи је.

Не поруши тебе нико ни твоје Рујно,
Трајете како чинисте, послено а нечујно.

На светлост дана да нису Твоја слова,
Ко зна да ли би могла и молба ова.

Није случајно да Врутци буду Извори
Где се слово српско за слику своју избори.

Тамо где је човек Твоје памети и кова,
Тамо морају и светлоносна слова.

Ти кроз време а ми кроз Твоју руку
Чујемо Матеја и Марка, Јована и Луку.

Кроз мрак незнања да нису Твоје речи,
Ко зна кога бисмо молили да нас лечи.

Ти си дрво резао и чађу слова молово,
А ми штампамо хемијом, светлошћу и оловом.

Не дамо забраву Твој зној, и труд, и муку,
Ти си путоград био Доситеју и Вуку.

Зато што ти постоја, прескромни Теодосије,
Ми данас словослажемо и лепше и поносније

су према решењу графичара Милана Рајевца. Исте године штампано је фототипско издање ове књиге чији је једини целовит примерак сачуван у Народном музеју у Прагу, у Шафариковој збирци. Фототипско издање објављено је у тиражу од 750 нумерисаних примерака те је оно тако постало „доступно стручњацима за даље проучавања, а нашој и међународној јавности као својеврсно сведочанство о културним и историјским токовима на овом тлу“. Те 1987. године објављена је и књига *Штампарство у ужичком крају 1537–1987*.

Сеоско гробље и вероватно место старог манастира, које је било близу њега, а поред *Млаког врела* (чија се вода зими није ледила) 1983. године препрелила је вода вештачког језера Врутци. На основу података из сачуване свете књиге рујанске приступило се после четири и по века, а пре три године (2004), подизању новог манастира Рујно у селу Врутцима, око 800 метара изнад старог манастиришта, на једној присојној заравни према северозападу, ка Пониквама. Град-

ња новог манастира *Рујно* започета је крајем 2004. са благословом преосвећеног епископа жичког Хризостома (Столића), уз залагање свештенства ужичког. После епископског благослова да се гради нови манастир Рујно, први приложници за манастир били су 11. децембра 2003. браћа Велизар и Раденко Ђокић из Врутака. Велизар је дао 30 ари и 64 m² земље, а Раденко 32 ара и 97 m² земље. Следећи приложници земље јавили су се 22. јула 2004. То су деца Десимира Ђокића, наследници парцеле од 71 ар и то: Стаменко Ђокић из Врутака, Крста Ђокић из Врутака, Војимир Ђокић из Севојна, Рајка Цветић из Врутака; унуке Милена Цицварић из Севојна и Милеса Николић из Стапара. Наредни поклон био је 25. августа 2004. и то парцела од 66 ари и 60 m² од Јованке Цветић из Врутака, тако да манастирско имање има више од два хектара. Епископ жички Хризостом извршио је освећење манастирских темеља на дан Свете Петке 27. октобра 2004. године и том приликом дародавцима земље за нови манастир уручио посебне грамате.

Помоћ за изградњу манастира пружила су и министарства Републике Србије: Министарство вера, Министарство финансија и Министарство инфраструктуре, као и банке „Интеза“, „Рајфајзен“ и Комерцијална банка из Ужица.

Ужичко предузеће „Путеви“, чији је власник Василије Мићић, извршило је земљане радове на прилазном путу, Републичка дирекција за изградњу финансирала је асфалтирање пута, Електродистрибуција из Ужица увела струју, а ППТ даровао телефонске каблове. Војска из ужичког гарнизона ископала је канал за водовод и помагала организовање свечаних скупова поводом почетка градње и освећења темеља. Градњу манастира помогли су и Скупштина општине Ужице, Нафтна индустрија

Србије, Водовод „Биоктош“, Национални парк „Тара“ из Бајине Баште, Тешић Перо, власник фирме „Горштак“ и Александар Стојановић, власник фирме „Златиборац“ из Мачката.

Манастир је озидан од камена црвенкасте боје, што би требало да подсећа на име старог манастира Рујно. Камен за градњу поконио је Славко Глибетић из Мокре Горе, наш успешан привредник у Канади.

Манастирска црква (14,70m x 8,60m) изграђена је у стилу базилике уз коју је подигнут и леп манастирски конак. Предвиђено је и да се сазида пирг-звонара у стилу светогорских финих пиргова или оних у Светом Науму на Охридском језеру.

Новоподигнути манастир Рујно, посвећен св. Георгију, завршен

Нови манастир Рујно са конаком

је 2006. године и освећен на дан светог Ђорђа. И тако, опет се поновила стара истина о томе да где је био манастир, опет ће ту кад-тад пропевати и опет ће ту манастирска звона зазвонити. И после четири и по века служена је света литургија, забрујало је манастирско звоно рујанско, под окриљем Поникава према Штити и Златибору, над језером преграђене Ђетиње.

Поновно подизање манастира догодило се на радост вручанских верника, верника и свештенства ужичког а на општу радост Српске православне цркве. Додуше, с тугом напомињемо да је и у Врутцима све мање народа. Из многих кућа више се не дими.

Проф. др. Рајомир М. Цвијетић

СТОТИНУ ГОДИНА ПРОСВЕТИТЕЉСКЕ МИСИЈЕ

Поред друма што се са Омражења и Саборишта спушта на зараван са древном црквом Св. Архангела Михаила и Гаврила и малим гробљем око ње; са старом кулом Борисављевића и неколико кућа Дилпарића, закључана и напуштена броји последње дане зграда основне школе у селу Буковик. Њени још бели зидови израњају из високе траве запуштеног дворишта, без дечије граје и звука школског звона, као да се упињу да испричају причу о стотину година просветитељске мисије у забитом старовлашком селу Буковику.

Кад је у пролеће 1834. године вршено разграничење између Кнежевине Србије и Турске царевине, житељи Буковика и осталих нововарошких села преко реке Увца, радовали су се да коначно после 375. година робовања уђу у састав своје државе-Србије, јер се увелико говорило да је Висока Порта у Стамболу пристала да у српске границе уђу сви крајеви докле је „Карађорђевић шилбок стајао“ а Буковик и суседна села заиста беху 1809. године у Вождовој Србији.

Игром судбине, кад међународна гранична комисија прође, наша села остадоше у турској граници. Јер, кад дођоше на Василијин врх на Јавору, међународне „удуције“ из непознатих разлога, променише правац граничне линије. Уместо да је спусте у клисуру Увца па водом повуку све до Босне, они је окренуше на север, па у широком луку, преко Горње Тисовице, Кадине Стијене, Чемернице и Горњег Трудова, заобиђоше села Буковик, Љепојевиће, Тисовицу, Штитково, Трудово, Дебељу и Божетиће, спустише је у доњи ток речице Тисовице па преко Ојковичког брда „удареше“ на Увац и онда водом према Лиму, те тако поставише међу Србију.

Народ Буковика и суседних села остаде запрепашћен, а кад књаз Милош нареди да се дуж гранич-

ШКОЛА У БУКОВИКУ

ног „кордона” подигне „државни плот”, да се изграде карауле, и да се строго кажњава свако „кордоно-преступленије”, њихово разочарење постаде још веће, јер се плотом и граничним стражама на силу раздвојише рођаци, пријатељи, комшије и браћа. Кобна граница и „државни плот” постали су део историје Србије и били у њој присутни пуних 77 година ушавши у легенде, приче и песме које су се до скоро могле чути и у Буковик. Ту народну муку најсликовитије изражавају стихови: *„Ој ђевојко јаранице / Крени овце до ђранице / Ој јаране јаги моји / На ђраници сѣража сѣоји, / Сасѣаѣи се нама не да. / На ђраници сѣража сѣоји / и сумњива лица броји, / Може мене ко убиѣи, / Па ѣе нема ко љубиѣи”*.

Било је јасно да ослобођења и уласка међу просвећене народе и културне земље овом делу Старога Влаха још за дуго неће бити. Србија није била кадра за ново ратовање са Турском а старовлашани исцрпљени бунама, устанцима, спахијским и царским дажбинама и глобама. У таквим околностима Буковичанима и суседима није преостало ништа друго него да се уздају у своје снаге и памет не напуштајући наду у србијанску помоћ, те да се тихом борбом - „усулом”, некад и комитским акцијама, боре и надгорњавају са турском влашћу. Нови облик борбе за опстанак у „проклетој авлији” и припрема за излазак међу просвећени свет, захтевали су нове људе, школоване и образоване, оне који су научили писати, „књигу учити”, рачунати, „закон хришћански” држати и славу српског царства са ума не сметати. То је и србијанска Влада подупирала и у том циљу новце, књиге и учитеље почела слати, особито од шездесетих година XIX века кад се српске школе по Старој Србији почеше отвараати. Буковички домаћини, у највећем броју чипчије нововарошких ага и бегова, жељно су ишчекивали да улуче прилику па да и они

школу отворе и учитеља у Буковик доведу. Морали су да чекају читавих 54 године да се отвори прва школа у њиховом крају а пуних 70 година да школско звоно одјекне и у њиховом селу.

Јер, ни Турци не беху наивни да поверују „власима” да им школа треба само да би „ђеца научила читати часловац, писати молбенице и рачунати колико им ко дугује и колико они агама дугују”. Знали су за упутство српске Владе за српске школе у Отоманској империји да „имају да васпитавају децу у народном духу и да их спремају за грађански живот, а и да шире просвету и писменост у народу”, те да је то основ развијања националне свести и ослободилачке борбе српског народа која није искључивала ни оружани устанак и припајање овог дела царевине, Србији. Зато су на српске школе, гледали мрско, те су оне безброј пута затваране, њихово отварање било споро и мукотрпно уз велике трошкове за мито и таксе, учитељи сумњичени као србијански агенти, бунције, завереници и хапшени, претресани, новчано глобљени и на друге начине злостављани, да би им просветарски посао огадио и да би га напустили и из Турске се иселили. Овакав однос Турци су посебно имали према Буковик и селима на десној страни Увца као пограничним према Србији, па је то разлог што дуго нису дозвољавали отварање школе.

Тек 1887. године кад је отпочела са радом прва основна школа у овом крају, отворена у селу Штиткову, у њу су, према делимично сачуваним подацима пошла и деца из буковичких и љепојевићких фамилија. Тако су 1890. године, у овој школи учили: Божидар-Божо Поповић (други разред) и брат му Војислав-Војо Поповић (четврти разред) из Буковика, Милутин Петковић-последњи мушки издак фамилије Петковића (први разред) и Матија-Мато Новковић (други разред) из Љепојевића.

Пуних шеснаест година ђаци из Буковика похађали су основну школу у Штиткову пешачећи и преваљујући велику раздаљину између ових села, што је било скопчано са опасностима, од обести турских аскера са граничних караула, или од студени и изненадних мећава зими кад се и курјаци на чељаде могу намерити. Ко није имао родбине у Штиткову да бар преко зиме код њих коначи, било му је доиста зорно у школу путовати. Зато неки од буковичких дечака нису ни похађали штитковачку школу, већ су, као нпр. Спасоје М. Дилпарић, унук чувеног буковичког попа Милуна, потоњи учитељ и свештеник, одлазили у нека села сјеничке нахије (Аљиновиће и Лопиже), где су имали својту, те су у тамошњим школама писменост стицали.

Суочени са таквим тешкоћама буковички, љепојевићки и горњотисовачи домаћини, као и Срби из села Урсула, који су припадали буковичко-љепојевићкој парохији храма Св. Архангела Михаила и Гаврила у Буковик, почели су размишљати и већ 1902/1903. године сакупљати новац и за отварање школе. Образоваше одбор за подизање школе на челу са старим попом Милуном Дилпарићем, коме то беше давнашња жеља јер је добро запамтио осећај странствовања од родне куће када је по жељи Борисављевића послат у манастир Високе Дечане да „изучи књигу и постане поп”.

Како је добијено одобрење да се школа отвори, колико је новца, вештине, и понижавања пред охолом и подмитљивим турским чиновницима требало поднети, остало је непознато, али се да наслути да је било веома мучно, јер је ово питање покренуто 1903. године, у најгорем могућем тренутку, кад су тог пролећа све чипчије одбиле да обрађују агинску земљу због прекомерних пореза, изазвавши немире широм Старе Србије, особито у Полимљу и пљеваљској кази. И буковички домаћини узе-

ше учешћа у овој, због симболичног бацања раоника пред среска седишта, названој „Раоничкој буни”. Због тога се може претпоставити да је одобрење за отварање школе у Буковику добијено добрим делом захваљујући утицају Милана Борисављевића, угледног трговца, пореклом из Буковика и члана вилајетске скупштине Косовског вилајета, а посредно и дипломатском акцијом Србије преко конзула у Приштини, пошто су Турци знали какав стратешки значај може добити отварање једне српске основне школе у Буковику. На пушкомет од србијанске границе на Јавору и чувеног граничног прелаза зв. Васиљина чесма, основна школа у Буковику би била најистуренија просветна установа „отоманских Срба” према Србији, а тиме и важн испостава Краљевине Србије на турској територији, која би служила за прихват српских обавештајаца, комита, оружја за могуће устанике, за размену поверљивих извештаја из Турске са упутствима из Србије, за прихват учила и плата за српске школе и учитеље у овом делу Старе Србије.

У селу Буковику постоји стара црква преко четирестотине година а од 1787. године у данашњем облику. Ипак података о постојању црквене а касније и црквено-школске општине буковичке нема. Имајући у виду да су ове организације обично постојале уз цркву то је основано претпоставити да је једна таква постојала и у Буковику барем од педесетих година XIX века, јер се зна да црквено-школска и општинска архива стварана до Првог светског рата није сачувана, већ је 1916. године, пред опасношћу заплене од стране аустроугарске војске, спаљена. Осим штурних података из периода пре 1912. године, до којих је дошао Вукоман Шалипуровић, и једног краћег, оскудног и накнадно писаног школског летописа, других докумената о буковичкој школи нема, па се њена историја једино може реконструисати комбинацијом

ових штурних извора и сећања мештана и бивших ученика.

Као по неписаном правилу, сви сеоски црквено школски одбори у Старој Србији, при добијању одобрења за отварање основних школа, морали су у молби навести да су обезбедили основне услове за рад школа и учитеља, односно зграду и просторије за смештај школе (ђака) и учитеља. И као по правилу они су овај услов испуњавали куповином, градњом или изнајмљивањем зграда-брвнара, сличних или истоветних домаћинским кућама. Такав је случај био и у Буковику.

Почетком 1904. године, школски одбор је од новца прикупљеног 1902/1903. године, купио једну пространу зграду од смрчевих брвана и поставио је на каменом озидану „цоклу”, у самом центру буковичког засеока званог „код цркве”, између цркве, куле Борисављевића и куће Дилпарића, у којој се данас налази продавница земљорадничке задруге. Зграда је имала две простране просторије и кров покривен шиндром. Током пролећа и лета зграда је опремљена најпотребнијим училима, па је у јесен, школске 1904./1905. године, први пут почела са радом, те се та година узима за годину оснивања и отварања школе.

Те 1904. године за учитеља у Буковику постављен је **Антоније Тубић**, са 600 динара годишње плате коју је обезбеђивала србијанска Влада. Одакле је био родом учитељ Тубић, није познато, али се зна да ова фамилија постоји у суседном сјеничком селу Лопиже. У буковичкој школи задржао се свега једну годину, јер већ 1905./1906. године на његово место долази учитељ **Михаило Перић**, родом из Нове Вароши, који остаје овде све до школске 1909./1910. године са 720 динара годишње плате. За време његовог учитељевања школа у Буковику је 1907. године, први пут затворена од стране турских власти. Био је то израз обрачунавања османских власти са учитељима као наводним организаторима, подстрекачима и учесницима „Ра-

оничке буне”, као и са школама као местима у којима се замисао о буни и зачала. Одмазда није мимоишла ни учитеља Перић. Власт га је казнила затвором и новчаном глобом. После овога није му више било места у буковичкој школи и он одлази из Буковика. Почетком јесени школске 1909./1910. године на Перићево место долази учитељ **Слободан Дељевић**, родом из Сурдулице у Македонији. Био је то почетак примене једне нове мере турских власти-довођења на подручје учитеља из дубине државе, довољно намучених тортуром власти због чега су сматрани лојалним Турској јер је у њима убијен дух слободарства, како би заменили домаће учитеље који нису предали своја сведочанства на потврду, а уједно се компромитовали учешћем у „Раоничкој буни” и сарадњом са србијанском Владом. Учитељ Дељевић је био плаћен са 600 динара годишње плате и за њега се једино зна да је се у Буковику задржао три године и ту дочекао ослобођење Старе Србије октобра 1912. године. Непосредно по одпочињању школске 1909./1910. године, 14. септембра 1909. године умро је стари поп **Милун Дилпарић**, један од главних носилаца замисли о школи у Буковику. Успео је да доживи остварење свога сна и да дочека да из школе изађе прва генерација описмењених младих људи из његовог рода и парохије, а посебно његов унук Спасоје, потоњи свештеник, кога је поп Милун још уочи поласка у први разред основне школе у Аљиновићима, одредио за свештенички позив и свог заменика на парохији. Школа у Буковику је и 1910. године по други пут затворена од турских власти јер ни учитељ Слободан Дељевић, придржавајући се упутства митрополита Рашко-призренског, Нићифора, није хтео предати Турцима своју диплому (свједочанство) на потврду, чиме је и буковичка школа дала допринос очувању црквено-школске аутономије православних хришћана у Отоманској царевини, коју су турске вла-

сти на разне начине покуšавале да потчине својој контроли.

Школске 1911./1912. године у буковичкој школи је било укупно 38 ученика и то: у првом разреду 15, у другом 13, у трећем и четвртом по 2. Забележено је да је међу њима била и једна ученица у првом разреду, чији су родитељи очигледно били веома храбри кад су се усудили да женско дете шаљу у школу ризикујући да буду осуђени као неморални јер у заосталој старовлашкој забити владало да „не бива да се женска деца школују и са туђим мушкињем мијешају”. Данас би био драгоцен податак о којој се девојчици ради и ко су били њени родитељи. На крају године на завршни испит је изашло 30 ђака, док је осталих 8 напустило школу током године. Школски надзорник је учитеља Дељевића оценио повољно.

Рат за коначно ослобођење је био на прагу и у ваздуху се осећала велика напетост око његовог исхода, али школа није престајала са радом. Октобра 1912. године српска војска је прешла граничну међу изнад Буковика и Љепојевића и заједно са комитско-четничким одредом и побуњеним сељанима чистила простор пред собом од турских јединица. Око буковичке школе и цркве, на Јастријепцу, Градини и Чукама, водиле су се краткотрајне, али жестоке борбе, крај школе је погинуо и комита Илија Поповић-Беранац, кога су пар дана касније свештеници Чедомир Чакаревић из Штиткова и прота Милан Ђурић, пуковски свештеник из Ужица, пронашли у цркви буковичкој, ту га опојали и у гробљу крај цркве сахранили. Октобра 1912. године Буковик је најзад, 78 година од оне велике преваре на Василином врху, ушао у састав Краљевине Србије.

Ратни вихор се није завршио, напротив, тек се разигравао јер су већ од следеће 1913. године уследили „Бугарски рат”, па велики, отаџбински или „Швапски рат” од 1914. до 1918. године. Дуготрајно ратно стање је затворило врата основне школе у Буковику и није

их за просветарске потребе отворило скоро пуних 6. година, тј. до октобра-новембра 1918. године. У време опште агоније Србије, крајем 1915. године и почетком 1916. године када су се српске јединице, Влада и избеглице ломили по врлетима Албаније, а аустроугарски војни гувернамент у Пријепољу успостављао своју управу уз помоћ и дивљање банде Мурата Шабовића, у страху да ће непријатељ доћи у посед података о патриотима овог краја, поверљивим људим српске Владе и др. целокупна архива општине буковичке је спаљена, а у њој и документација о школи. Заувек су изгубљени драгоцени документи и подаци.

Током окупације буковичка школа није радила. Њене две просторије су постале хапсана аустроугарске жандармеријске станице смештене у старој „кули” Борисављевића. Просветитељска кућа је постала затвор и прихватилиште за ухапшене сељаке Буковика и околних села сумњичених за јатаковање комитима или за тајно поседовање и употребу оружја против царско-краљевских солдата. Тако је на Благовести 1916. године у ову школу доведен везан и ту батинан, Јовица Чакаревић из села Штиткова, ухапшен због скривања војничке пушке, пре него што је спроведен у пријепољски „котарски” затвор, где је мучен ради признања везе са комитима Симеуна Гагрице и Уроша Пурића, и не прихвативши сарадњу у затвору и обешен.

Октобра 1918. године српска војска се вратила победоносно са Солунског фронта. Успостављање мира је поставило питање отпочињања рада буковичке школе. За шест ратних година, и поред великог умирања народа а посебно деце од разних ратних заразних болести”, ипак је доста деце стасало за полазак у школу а било је и много дечака који су прерасли школски узраст и више им је одговарало да траже девојке за женидбу, него да седе у школским скамлијама. Али нагомилало се много година нерада и требало је све пропу-

штено надокнадити. У ратом опустошеној старовлашкој забити није било учитеља, нити га је било лако добавити јер је тај кадар био ратом десеткован, а Буковик га није има ни где примити и сместити. Решење је изненада, нађено. Октобра 1918. године из ратног заробљеништва у логору Нежидер, вратио се у Буковик, млади, несвршени богослов призренске богословије, Спасоје Дилпарић. По свршетку основне школе 1904./1905. године, послат је најпре у Скопље, као благодеејанац српске Владе, да заврши четири разреда руждије (турска нижа гимназија), а потом у Призренску богословију, како би као свештеник заменио свога деду, старог попа Милуна на парохији буковичкој која је била упражњена од Милунове смрти 1909. године. Међутим, за време Спасојевог школовања и доцнијег робовања у Нежидеру, обудовела парохија буковичко-љепојевићка је припојена штитковачкој парохији, где су већ постојала два свештеника из угледне куће Чакаревића. По савету окружног проте Јована В. Госпића и проте Јевстатија Караматијевића, Спасоје подноси молбу црквеним властима да поново успоставе парохију буковичку и врате је у стање пре 1909. године, тј. пре смрти попа Милуна Дилпарића, а док се то питање не реши да га Министарство просвете и црквених дела постави за учитеља у Буковику. У међувремену, одлази у Призрен и довршава наставу завршне године богословије по скраћеном поступку, полаже преостале испите и враћа се у родно село. У ишчекивању Решења о постављењу за привременог учитеља врши припреме за свештенички позив, али Општина буковичка не могавши више да чека на његово формално постављење, дозвољава му и наређује да коначно отвори школу и одмах одпочне учитељски посао. Тако је новембра 1918. године поново прорадила школа у Буковику и добила **Спасоја Мојсиловог Дилпарића** за првог учитеља после Првог светског рата.

Међу бројном децом и омладином која се 1918. године уписала у школу Спасојеви ученици су били и Анка (Ђорђе) Дилпарић, Милоје (Мојсило) Дилпарић, рођени брат Спасојев, потоњи судија у Ивањици, а после Другог светског рата председник Окружног суда у Новом Пазару и председник Комисије за односе са верским заједницама при Влади Р. Србије; Богдан (Милутин) Пауновић, потоњи учитељ, Миленко (Јеремија) Иванковић из села Љепојевића и други. Спасоје је као учитељ остао упамћен као педагог који је на леп начин успео да пустошашну и ратом „подивљалу” децу доведе у ред и приволи на сарадњу, мада су га неки запамтили и као строгог учитеља. Јер, било је то време када се и „дреновак” сматрао васпитним средством и према старијима, а камоли према младима. Чекајући на одлуку црквених власти на молбу о успостављању парохије буковичке, Спасоје је као учитељ провео пуне две године. У међувремену, на Ускрс 1919. године, у чачанској цркви га је митрополит Јефрем Бојовић, рођени брата војводе Петра Бојовића, рукоположио за свештеника али као учитељ остаје и целе 1920. године, када добија парохију манастира Ковиле под Јавором, и где 1. јануара 1921. године одлази на свештеничку дужност. У накнадно писаном и реконструисаном летопису Основне школе у Буковику остало је записано: „То је био жењен човек, добар радник, а пошто је био и родом из овога места са народом се добро слагао. После извесног времена и проведеног рада запослио се и напустио ову школу”.

Учитељско место, одласком Спасоја Дилпарића, попунио је учитељ **Љубомир Кушић**, али о његовом раду није остало готово никаквог трага, осим што је у народу остао запамћен као добар и страствен ловац. Потом долази **Мирко Ђековић**, али је остало незаписано од када и до када су овде учитељевали. Још у време Спасоја Дилпарића рођена је замисао и почело се размишљати о новој

буковичкој школи јер постојећа брвнара није задовољавала ни основне хигијенско-техничке потребе ђака и учитеља. Буџетом школе за 1922. годину у износу од 17.850 динара, била је предвиђена сума од 10.000 динара за подизање нове школске зграде. Почетком 1924. године покренута је акција за градњу школе, плац за њу, школско двориште и врт је поклоњен, а Министарство просвете Краљевине СХС је 5. маја те године доделило помоћ у износу од 15.000 динара за изградњу школе. Буџетска сума од наведених 10.000 динара падала је на терет 163 пореска обвезника, односно на 101 домаћинство, што показује колико су спремност показивали маштани села Буковика, Љепојевића, Тисовице, Урсула као и једног дела Божетића да се школа подигне и да испуњава савремене услове за смештај ученика и учитеља. С’ пролећа те 1924. године почела је градња нове школске зграде, око две стотине метара западно од буковичке цркве и старе школе. Грађена је од чврстог материјала са две учионице и станом за учитеља. Школски одбор је градњу школе поверио Воју Поповићу-Бобовићу, дугогодишњем председнику буковичке-љепојевићке општине до 1932. године, када је иста припојена божетићкој општини чији је први председник опет био он; старом комити и учеснику ратова за ослобођење и уједињење 1912-1918. године, носиоцу Карађорђевог звезде, а касније и вијећнику Зетске бановине на Цетињу. Војо Поповић-Бобовић и његов брат Божо били су у исто време грађевински предузимачи и за изградњу основне школе у суседном муслиманском селу Кладници, па су највероватније за извођење радова на обе школе довели једну исту „дунђерску” групу пореклом из околине Ниша или Врања, како је остало у сећању мештана Кладнице. Ближих података о тој дунђерској групи нема, али се са великом вероватноћом може закључити да се радило о групи **Косте Марковића „Нишлије”**, и његовог брата или

сродника, **Јосифа Марковића**. Наиме, у исто време, кад су исти предузимачи градили школе у Буковику и Кладници, 1928. године реновирана је и црква у Буковику. Том приликом сељани Буковика и Љепојевића су платили да се на унутрашњем зиду цркве направи - испише фреско техником спомен списак изгинулих у ратовима од 1912 до 1918. године. На дну списка и данас се може прочитати име „живописца” - мајстора: **Коста Марковић „Нишлија”**. Није ли логично да реновирање и ситне поправке цркве и исписивање спомен списка буде поверено некоме из мајсторске групе која већ ту изводи радове и која се понудила, него да се поред већ присутних доведе други мајстори, а техника израде овог списка није сложена да би изискивала друге мајсторе. Нешто касније када је грађена школа у селу Љепојевићима, текст „признаница о пријему новца” исписује се са граматичким - пре свега падежним грешкама, а потписује их извесни **Јосиф Марковић**, што опет подсећа на јужне српске крајеве: Ниш или Врање, што ће рећи на исте мајсторе (можда Црногравце). Коначно, новчана средства које је Министарство просвете Краљевине СХС доделило као помоћ за градњу обе школе, ишла су преко Нишке банке, па су благајници школских одобра одлазили у Ниш ради подизања новца те је готово извесно да су се ту повезали са овом дунђерском групом и довели је у наша села, где ће радити све до пред Други светски рат.

Градњу школе су помагали су и сами мештани, превасходно довлачењем грађевинског материјала и физичким радом, чиме је укупни трошак градње знатно смањен. Поред тога што је био грађевински предузимач, Војо Поповић-Бобовић је и као житељ села Буковика из засеока Боројевићи био и најзаслужнији за рађање замисли о новој школској згради а доцније и у опремању учионица намештајем као и у обезбеђивању нормалних услова за живот учитеља. Његова улога у овом подухвату је била

утолико значајнија и интересантнија ако се има на уму да он сам као и брату му Божо нису имали „од срца порода”. Зграда школе у Буковику тада је покривена црепом и то је био први цреп употребљен у овим крајевима.

Нова школа почела је са радом школске 1932/33. године и тада у Буковик долази прва учитељица - **Радмила Милекић** из Нове Вароши. Била је то прва школована жена која се појавила и једно време живела у Буковику, па и у његовој широј околини. Изградња школске зграде, долазак учитељице и сталност рада школе били су озбиљан и први продор културе и цивилизације у ову заосталу сеоску средину, а и први значајнији подухват учињен у Буковику у првој половини двадесетог века. Да нова школа делује у духу цивилизацијских тековина новог доба допринела је и стара породица Борисављевића. Прибојски трговац и добротвор **Алекса Борисављевић** је својим тестаментом завештао да се из његове „задужбине” издвоји сваке године по 2.000 динара за школу у Буковику и да се из те суме сваке године на дан Св. Архангела Михаила, крсне славе Борисављевића, одене по пет добрих сиромашних ђака из Буковика и да исти на тај дан у цркви „послуже”.

Данас зграде прве буковичке основне школе нема, али се још познаје ниска подзида на коју је била постављена стара брвнара. Школа је у њој радила до 1932. године, када је саграђена нова. Од тада још неко време служила је као канцеларија Суда општине буковичке. Али како је тих тридесетих година дошло до сједињавања буковичке и штитковачке општине и формирање општине Божетићке, то стара, црвоточна зграда буковичке школе више никоме није требала те је на лицитацији продата, а њена дотрајала брвна могла су послужити још једино за огрев.

Не зна се до када је учитељица **Радмила Милекић** остала у овој школи, али се зна да ју је заменио **Јосиф Сумбуловић**, Хрват из За-

греба, а њега је потом учитељ **Милош Мушкић**, родом однекуд из Црне Горе. Био је запамћен међу сељанима а посебно међу првим суседима по чудној справи у свом стану, из које је „одјекивала музика и песма”. Био је то први и до тада невиђени грамофон на навијање ручицом, са великом трубом, са кога је учитељ слушао музику у време доколице и изазивао знатижељу ђака. После њега па до почетка Другог светског рата, у школи се смењују учитељи: **Миливоје Божидаревић**, **Петар Савић**, **Десимир Пурић** из Ужица, **Десанка**

Сјасоје Дилпарић као ученик Призренске бољословије 1913. године

Кулић из Нове Вароши, а пред рат, негде школске 1936/37. године долази млади учитељ **Душан Минић**, родом из Црне Горе. У сећању тадашњих ученика буковичке и љепоејевићке школе, овај учитељ је остао у лепој успомени због романсе са љепоејевићком учитељицом **Станом Константиновић**, што је ђацима посебно годило због честих скраћивања часова. Непосредно пред рат овај учитељски пар је засновао брак и 1941. године обоје су се одселили из наших села.

Ратни вихор 1941. године поново се обрушио на овај крај односећи животе бројних животе наших сељана, и сејући несигурност и страх, не толико због поробљивача, колико од безумне братске за-

ваде која је снагом пушке и ножа изравнавала старе рачуне и идејна неслагања. Недалеко од буковичке школе, једне јесење ноћи 1943. године, по наредби разјареног капетана, родом из овог краја, заклана су два млада заробљеника, а годину дана раније, на дан Св. Јована Крститеља, један други војвода из комшијског села преко Јавора скрнави светињу школе у Љепоејевићима чији кољач лишава живота двојицу невиних домаћина од којих један беше стари комита и повереник предратне националне организације, **Косте Пећанца**.

У таквом метежу у Буковик из Ивањице долази да се од одмазде склони учитељица **Надежда Дилпарић** са супругом, судијом **Милојем М. Дилпарићем**. Школа за све време рата не ради и служи за свратиште и смештај разних војски, иако само неколико десетина корака од ње живи избегла учитељица.

Још су се у Срему и Славонији водиле борбе са Немцима у повлачењу, а у ослобођеној Рашкој области уводи се нова власт и почиње мирнодопски живот. Међу првим задацима нове власти је поновно успостављање нормалног рада школа у нашем крају. Проблем је тежак јер у многим школама, посебно у буковичкој и љепоејевићкој нема учитеља, а ученика се опет намножило за ове четири ратне године, баш као и после Првог светског рата. Почетком 1945. године, Антифашистичко вијеће народног ослобођења Санцака и Окружни народно ослободилачки одбор из Новог Пазара предузимају акцију за решавање проблема отварања школа, јер је требало обезбедити смештај у школске клупе око 10.000 дечака и девојчица, а и народ да види прве знаке мира и слободе. Зато је двадесетак предратних гимназијалаца позвано да се кроз краћи курс оспособе да „од ђака постану учитељи”. Игром судбине, међу предавачима су и два буковчанина, бивши ученици првог учитеља после Првог светског рата, **Спасоја Дилпарића**: **Богдан Пауновић** и **Милоје Дилпарић**,

а међу полазницима курса такође буковчани: Видоје Поповић - Бобовић, Сениша Дилпарић и Милутин Поповић-Симанић. По окончању курса Видоје и Сениша су распоређени у свој родни крај. Тако те 1945. године, у основну школу у Буковику долази први послератни, привремени учитељ **Сениша (Лука) Дилпарић** и организује наставу уз помоћ и искуство своје стрине, **Надежде Дилпарић**, која још увек живи у Буковику

Њих двоје раде школске 1945/46. године са два одељења, као пионири новог просветитељства у Буковику. Они су „пробили лед”, и отворили пут новим генерацијама учитеља. После њих у буковичкој школи службују учитељи и учитељице: **Радмила Маријановић** са „малом матуром” и учитељским курсом у Н. Пазару, која ради целу школску 1946/47. годину, **Даница Којић**, родом из Шапца, која ради од октобра 1947. године до 20. јануара 1949. године, **Надежда Вујић**, родом из Београда - као несвршен ученик IV разреда Учитељске школе долази у Буковик као „добровољац” 21. јануара 1949. године, и остаје до 1. јуна 1949. године, када изненада, ненајављено и без предаје дужности, самовољно напушта радно место. Од 1. јуна 1949. године, па до половине фебруара 1950. године школа не ради због празнине настале одласком Надежде Вујић. Фебруара 1950. године на службу долази **Боривоје Селаковић** из Драглице на Златибору, приправник који успева да надокнади сво градиво из првог и другог полугодишта школске 1949/50. године. Али, половином школске 1950/51. године одлази у основну школу у суседном селу Радијевићима. На његово место долази учитељица из Радијевића - **Будимка Мандић**, која ради од фебруара до 1. септембра 1951. године. Потом долази учитељ Видоје Поповић-Бобовић, родом из Буковика и буковичкој школи ради од 1. септембра 1951. до 31. августа 1955. године. Његовим одласком у школу у селу Акмачићима, буковичка школа по-

ново не ради прво полугодиште школске 1955/56. године. Као привремено решење у недостатку стручног кадра просветна власт и МНО Буковик доводе пољопривредног техничара **Божидара Дилпарића** као хонорарног учитеља, родом из Буковика, који ради у комбинованом одељењу са сва четири разреда. Помоћ му пружа млади учитељ **Милосав Луковић**, родом из села Дебеља, који долази месец дана касније тј. марта 1956. године и све до 31. августа 1973. године, пуних седамнаест година ради у буковичкој школи. У међувремену, учитељу Милосаву се придружују, али и одлазе: учитељица **Нада Луковић** из Дебеља (Милосавова сестра) која ради од почетка школске 1961/62. године до школске 1964/65. године када одлази у матичну школу у Штиткову. То је време када основна школа у Буковику одлуком просветних власти постаје подручно одељење Основне школе „Добровоје Чкоњевић” из Штиткова и на даље егзистира само као таква. После Наде Луковић, у буковичку школу долази и придружује се Милосаву Луковићу млади учитељ **Миодраг Живковић** који ради од 1968/69 до априла 1971. године, када одлази у ЈНА. На његово место долази учитељица Крстина Јелић, приправник, и ради целу школску 1971/72 годину. Школске 1972/73 године, поново ради **Живковић Миодраг**, до 14. априла 1975. године. Од 31. августа 1973. године до 25. новембра 1974. године поново ради **Крстина Јелић**, кад одлази у матичну школу, а на њено место долази учитељица **Смиља Стојић**, удато **Перошевић** која ради од 25. новембра 1974. године до 1. септембра 1991. године. Са њом заједно ради и учитељица **Милунка Мила Милошевић**, од 14. априла 1975. године до 27. септембра 1979. године, када је школу напустила самовољно. На крају, од 1. септембра 1991. године, па до 1995/96. године у школи ради учитељица **Јаворка Здравковић**, али она већ те 1995. године у школи има само два ученика, те

се тако школа у Буковику угасила сама од себе, или боље речено јер је село Буковик почело са одумирањем. Био је то сумрак просветитељства у Буковику и одраз свих наших друштвених промена после Другог светског рата. Тај период одликује несталност учитељског кадра, чести прекиди у настави баш као и у „туско доба”, али и оно најпогубније: осипање репродуктивно способног становништва, сеобе у градске - индустријске средине и осипање ђака што јасно указује на умирање Буковика.

Буковичка основна школа као зграда још постоји, али је за ђаке затворила врата 1996. године. Иронијом судбине, тада је отворена за органе за које никада није грађена, а наметнути су јој у оним смутним, и несрећним деведесетим годинама XX века када је политички и сваки други криминал истиснуо правду, поштење, искреност, светињу просветитељства и науке. И као за време ратних времена, школа у Буковику је претворена у полицијску станицу. Данас њено запуштено двориште сведочи о још једној горкој истини: отворена је великим напорима, пожртвовањем наших прадедова и дедова уз невиђене сметње окупаторске власти Отоманске царевине, како би уз огроман ентузијазам дочекала слободу и своју државу Србију, а доживела је да, у својој слободној Србији, због њеног немара и подцењивачког односа према селу и због очигледне небриге према овом језгру и гнезду српске државности, полако умире здружена у смртну агонију свога села Буковика у коме је и за које је грађена и служила један дуги људски век.

СТАРОВЛАШКИ РОДОВИ

ЗОРНИЋИ НА ПОДРУЧЈУ КЛАДНИЦЕ

Подручије Кладнице, које обухвата осам села, до аустро-турског (Бечког) рата, који је трајао од 1683. до 1699. године, било је веома густо насељено српским православним становништвом. У току тог дугог и катастрофалног рата то становништво је великим делом страдало. Цео Стари Влах, па тако и подручије Кладнице, учествовало је у устанку против Турака Османлија под вођством свог бераглијског кнеза Атанасија Рашковића желећи да се изборе за слободу. Остале су само уништене куће, цркве и манастири као и разорена и опустела села, паланке и вароши као неми сведоци једне трагедије.

После пораза аустријске војске код Качаника 1689. године и њеног повлачења на север српски устаници и највећи део народа такођер се повукао преко река Саве и Дунава у тадашњу Јужну Угарску. То је била позната Велика сеоба Срба 1689/1690. године коју је предводио патријарх српски Арсеније III Чарнојевић. Старовлашане, па тако и Кладничане, непосредно су предводили чувени старовлашки кнезови Рашковићи.

Ипак, и поред страдања и многих невоља, један број становништва се задржао у теже приступачним пределима са којима су остајали и поједини мање експонирани чланови из кнежевске породице Рашковића. У опустела и разрушена села или у њиховој близини насељавале се ново становништво из Херцеговине (данашња Босна и Херцеговина), Дробњака, Колашина, Васојевића, Мораче, Роваца, Бјелопавлића, Пипера, Куча. Тако је постојао извесни континуитет мада је знатан број тих разорених села остао неидентификован и неубициран. Тако ће се током 18. столећа насељавати ново становништво на овим просторима које је било хришћанско са ретким исламизираним појединцима.

Према казивањима Милана Борисављевића у свом „Житију Борисављевића”, они су затекли у Буковику, суседном селу Кладнице, Зорниће, Тариће, Тугиће, Балтиће. Они који су се исламизирали пресељавали су се у Кладницу, као што је био случај са неким Зорнићима и Тарићима, док су се исламизирали Балтићи

преселили у суседно село Урсале. Зорнићи су најбројнији на подручију Кладнице и углавном су муслимани, а само имају три куће православних Зорнића у Урсулама. Они су се ту населили из Буковика и славе Св.Петку. И једни и други знају да су рођаци.

Било је преласка на ислам и у самој Кладници током прве половине 19. столећа, па можда и нешто касније. Занимљиво је да је највећи број муслимана у кладничким селима и после исламизирања задржао своја стара, односно хришћанска презимена као што су Зорнићи, Тарићи, Балтићи, Папићи, Прашовићи, Вишњићи, Баждари и др.

Овом приликом ћемо нешто више рећи о Зорнићима који су најстарији међу садашњим становништвом

на простору Кладнице, а до тог закључка смо дошли на основу временског и просторног ситуирања тог великог и познатог старовлашког рода.

О пореклу Зорнића постоји више предања. Нововарошки прота Јевстатије Караматијевић у свом чланку у књизи „Из историје Старог Влаха” о Зорнићима пише следеће: „Зорнићи у Урсулама и Кладници. Воде порекло од Хаџи Зорне. Ибровићи у Кладници тврде да се и данас, тј. пред Други светски рат (С.С.) чувају свећарски лонци старих Зорнића. У време исламизирања Зорнића неки од ових иселили су се у срез моравички или Крагујевац и Кнић. Од ових је г. др Драгутин Којић, бивши министар (министар просвете у влади Краљевине Југославије - С.С.). У Урсулама данас постоје свега две православне куће Зорнића, а остале су прешле у ислам. Зорнићи су вазда знали за своје међусобне племенске везе и зато, још у

турско доба, муслимани Зорнићи бранили су своје православне родаке од сваког насиља (а и православни њих - С.С.)”.

Код муслимана Зорнића у Кладници постоји предање по којем је њихов родоначелник био Сава Зорна који се доселио у суседни Буковик. Имао је четири сина. Један од синова је прешао у ислам па се преселио у Кладницу и населио се између Клисуре и Врела које се сада зове Хамзино врело, а поток који настаје од њега Зорнића поток. Други син се одселио у село Луке код Ивањице. Трећи син је отишао у Урсуре и његови су потомци остали у православљу. За четвртог сина не знају ништа, а вероватно је тај отишао у Шумадију (Крагујевац, заправо Кнић). Код неких других муслимана Зорнића постоји и предање да су дошли од Бијелог Поља и да су им тамо остали рођаци који се сада презивају Зоранићи и да су даљом старином Васојевићи. Опет, неки у Кладници мисле да су им род и православни Зорићи којих има у Божетићима, Ивањици, Пљевљима, Бијелом Пољу.

Етнолог Миле Недељковић је на основу својих истраживања, као и истраживања других аутора повећао кладничке и урсурљанске Зорниће са великим и познатим српским братством Кошана који живе у Липници код Крагујевца где су се доселили за време Првог српског устанка (највероватније 1809. године - С.С.). Ту су се доселила браћа Теодор и Недељко. И њима су род Зорићи (Кошани), затим Мијатовићи и Милутиновићи у Книћу. Иста су фамилија са Колашинцима од којих су Којићи, Гајевићи и Бачовићи. У селу Закути, Михаило Драгић наводи да су Зорнићи у Љубићу и Милаковцу као и Ђоновићи у Бачевици, Зарићи у Трешњевици (Јасеница), Чумићи у Вучковици, Радаковићи у Гледићу и Косовчевићи у Страгарима, такођер сви од Кошана и сви славе Св.Петку као и православни Зорнићи у Урсулама и у Буковику. И преслава им је заједничка, тј. Петка Трновска.

У Љубићу код Чачка сада има петнаестак кућа Зорнића који су пореклом из кладничког села Урсуре. Неки су ту дошли највероватније за време Карађорђа, али неки и много касније, па и после Другог светског рата. У Љубић су отишли преко Драгачева где се иначе населио велики број српских православних породица са овог простора као и из целог Старог Влаха. Претходно су живели у селу Гошеву код Сјенице. Спахија их је због нечега прогонио па су због тога напустили Кладницу. Род су им Ђокићи (Максимовићи), Мијатовићи и Милутиновићи у Книћу, али су, као и многи други, променили презимена.

Село Кош у општини Исток на Косову и Метохији је матица великог и познатог братства Кошана из којег потичу бројни српски родови, како православни тако и муслимански. Неуморни истраживач и професор Милосав Лутовац је и у Ибарском Колашину пронашао бројне Кошане који су знали да су старином из

села Кош у Прекобрђу на Морачи. Одатле су се пре 350 година иселили. И сада у том крају постоје Кошке планине и Кошко гробље. У Ибарском Колашину Кошана има у Газиводама, Бањи, Тушићима (ту се презивају Алексићи и Димитријевићи), затим у Вукосављевићима (овде се називају Вукомановићи и Миловићи). Има их и у Виткојевићима (то су Миленковићи и Јанићијевићи), затим у Тобаљима (Добросављевићи и Луковићи). У Великој Шотри у Топлици има Кошана као и у Врачеву и Доњем Ибру. И ови кошански родови су сачували своју стару славу Св.Петку.

Постоји и мишљење да муслимани Зорнићи у кладничком селу Понорцу (у народу познати као Ордагићи) потичу од васојевићких Ђукића. Ти Ђукићи су се населили у Понорац, засеок Кукавице, највероватније после „похаре” Васојевића 1737. године. Према том предању негде у првој половини 19. столећа један од њих се исламизирао и остао на Понорцу док су други, оставши у православљу, напустили Кладницу. Други Ђукићи су се населили у село Богути код Сјенице и у село Тузиње на Пештерској висоравни. По свој прилици су и муслимани Тајићи у Раждлагињи од Ђукића. Ђукићи из Богути и Тузиња сада се презивају Богућани. Једино су муслимани Ђукићи на Дубињу код Сјенице задржали своје старо презиме.

Многи каснији досељеници на подручје Кладнице узимали су презиме Зорнић јер је то било веома бројно и јако стариначко братство што је тада то било веома важно због заштите и економског напредовања. Многи су православци прихватили ислам да би приметили траг и избегли крвну освету или да им турске власти опросте нека злодела или једноставно због тога да опстану на баштинама, али и због напредовања у одређеној друштвеној хијерархији (администрацији, војсци, полицији, судству, политици). Муслимани Зорнићи се деле на Лемиће, Вељовиће, Гациће, Гаљиће, Селимовиће, Ордагиће, Бикоте, Тучковиће, Јуковиће, Факовиће, Хајровиће, Хасановиће.

Муслимани Зорнићи сада се изјашњавају, углавном, као Бошњаци. Не знају или неће да кажу коју су славу некада, као православци, славили, а као што смо видели, има их пореклом од Куча, Васојевића, Бјелопавлића, вероватно и Дробњака, па су им и славе биле различите.

Муслимана Зорнића на простору Кладнице сада има око 40 домаћинстава, а једино у Урсулама су 3 куће православних Зорнића. Од Зорнића су и муслимани Ибровићи у Кладници и на Понорцу (засеок Блато) као и Чаркацићи у Кладници и Исовићи у Кањевини (засеок Чадор).

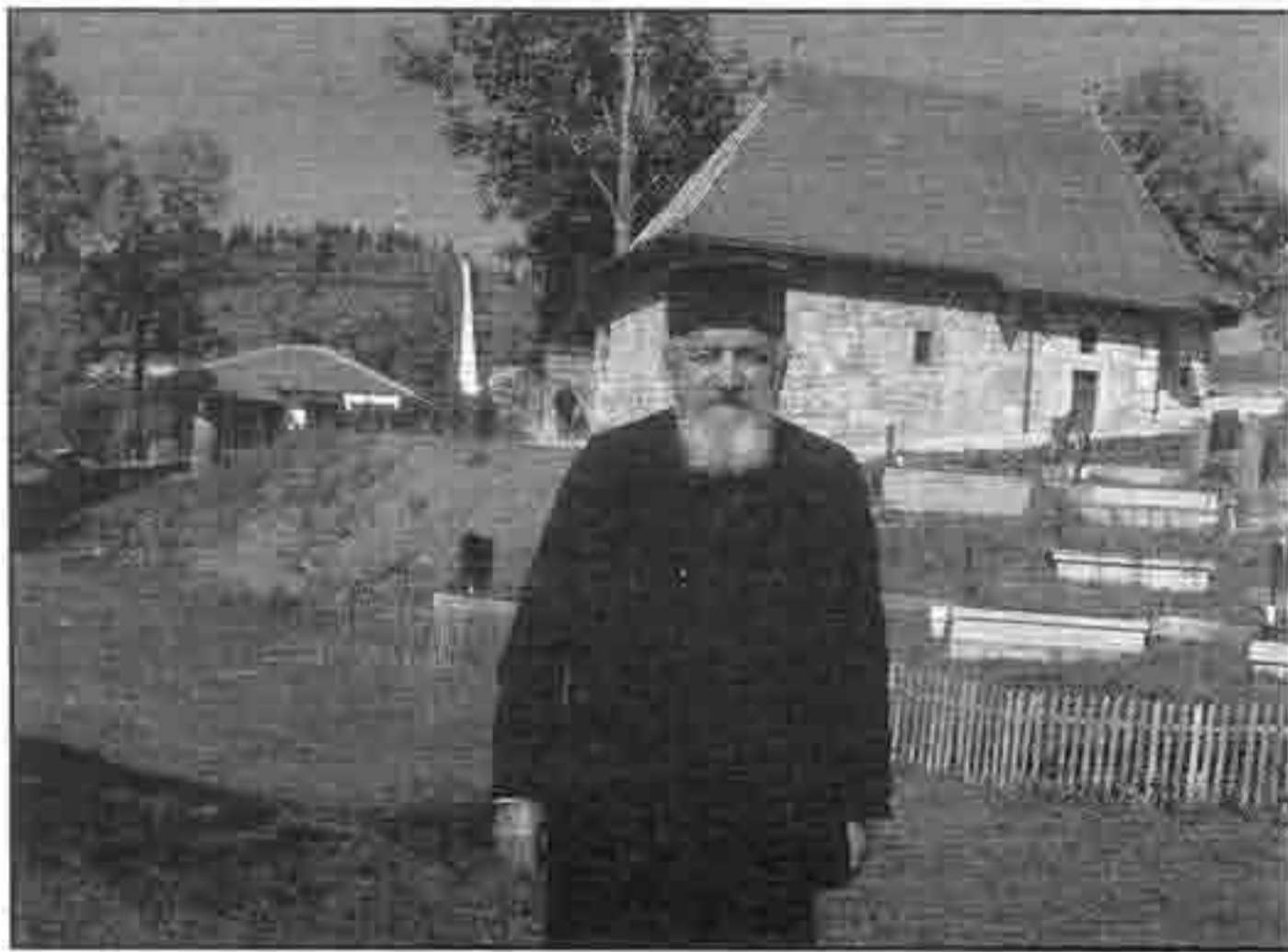
Под Јавором васкрела Дубница

ИЗ КАМЕНА ГОВОРЕ ВЕКОВИ

Под Јавором је испуњен један од завета предака: обновљен је похарани и запустели манастир Дубница. Из камена говоре векови, под Каменицом и долином Вршевине одјекују звона. Дубница поново светли на спасење своје народу.

После пет година труда мештана, помоћи Милешевске епархије и бројних дарова приложника, у Божетићима је, минулог лета на Благоу Марију, владика милешевски Филарет са свештенством и монаштвом освештао Дубницу.

Дубница је први манастир у општини Нова Варош који је обновљен и предат у аманет и наслеђе потомцима, а трећи у кањону Увца (после Увца и Дубра-

Изабрао Јавор за тиховање – архимандрит Макарије

ве, на падинама Златибора), док неимаре чекају Света Јања и Ојковица. Започео је нови живот светиње коју је, на темељима старије богомоље подигао српски патријарх Гаврило Рашковић (1595 – 1659) Васкрсла је светиња за којом је три и по века вапио патријарх Гаврило, обешен од Турака у Бурси, у Малој Азији.

Дубница и остаци осталих манастира у кањону Увца, некадашњег великог духовног центра, сведоче о животу, стваралачком заносу и прегнућу патријарха Гаврила и осталих наших предака, о њиховој умности и мудрости...

Знали су наши преци где су Богу цркву подизали, знали су да у пасивним и за живот тешким условима само црква може сачувати и утврдити огњиште њиховог народа.

Манастир је чувао и спасавао страдајући народ, заједно са њим страдао, али и одолевао, чувајући веру народа у будућност. Спаљена и похарана, Дубница је у тами векова била неугасиво кандило у срцу Старог Влаха, тапија немањићке земље. Народ се у ропству окупљао у потаји на развалинама, кришом крштавао

и венчавао. Гореле су свеће за живе и мртве, призиван Бог да врати живе са ратишта, да изагна освајача, да подари новорођенче, да опрости грех... Тражило се исцељење од невере, од мржње, од злобе, од деоба... Код манастира долазили хајдуци, комите, јатаци, кириције, збегови... И разносио глас о скорој буни и устанку.

Дубница је једно од оних светих места којима су се верници враћали и са којима су живели и у временима када се мислило да су уништена и да више не постоје. Па и у време слободе, кад се на обездуховљењу и осиромашењу читавог краја радило деценијама.

Дубница је зидана из вере и љубави. Тако је и обновљена, упркос немаштини. Неки упорно питају колико то кошта. Нека рачунају (ако имају времена и дара). Нису (уопште) битна средства, него оно најважније што је уложено у Дубницу: нада да вера предака није у људима устукнула пред данашњицом. Дубница је и прича о нашем менталитету и односу према културно-историјском благу. Мало смо у прошлости писали и записивали, а најмање од тога сачували за потомке. Храм је дуго чамио у грању јесења, а обнова представља (вредан) дар на олтару српске духовности, српског трајања и постојања на рашкој ветрометини. Нашли смо се, дакле, у тотално надреалној ситуацији - да се хвалимо нечим што би требало да се подразумева.

Храм је обновљен коришћењем традиционалних материјала при зидању – камена и сиге. И тиме је, између осталог, означена тенденција враћања идеалима и принципима који су били положени у темеље наших храмова зиданих од доба Немањића и даље, кроз период турског ропства. Ти идеали учинили су њихове темеље необоривим и учниће да и овај храм буде нова кула светиља у српском народу и стуб за који ће се држати у бурама и олујама.

Поред остатака старог конака, у Дубници је подигнут конак и после три века стигао је први монах – архимандрит Макарије из манастира Светог Николе у Прибојској Бањи. Дошао је са четири деценије монашког живота у познатим српским лаврама - у Студеници је провео 28 година, па 12 у Милешеви и Бањи.

- Хоћу да остатак живота, колико ми Бог подари, проведем у монашком тиховању, да посветим живот Богу и молитвама и да се припремам за прелазак из овог привременог у вечни живот, - појашњава отац Макарије долазак у села под Јавором. - Дубница је душу дала за тиховање, а није далеко, а ни близу, што би народ рекао...

На питање може ли, због терета година, издржати самоћу и зиме под планином, отац Макарије одговара:

- Па монах сам! И наложи се ватра. Даће Бог да ова светиња некога позове, да га Бог пошаље, па нећу бити сам...

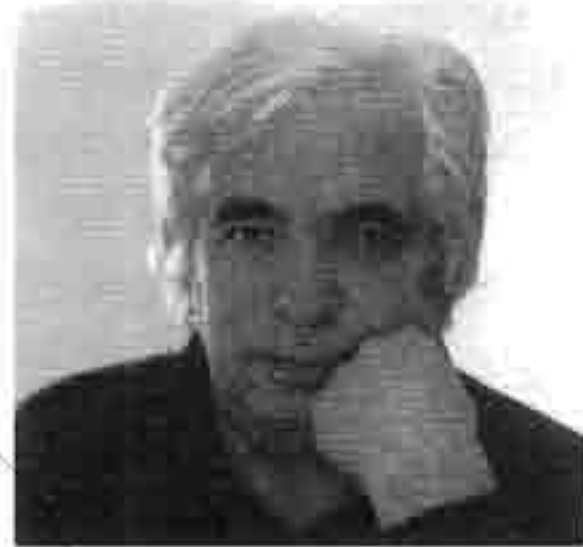
Дубница је пропевала после три века, али предстоји још много посла да би се вратио стари сјај духовном средишту и саборишту народа Старог Влаха. Зима је само предах за договор о прикупљању материјала за пролећне радове на уређењу порте, подизању оградe, мањег воћњака и врта. Да се може дочекати ходочасник и намерник. Великој реци дародаваоца, који су наговорени прецима и умољени потомцима, обновили светињу насталу у најтежим данима за наш народ и православље, придружују се нови приложници.

Манастир Дубница у питомој долини реке Вршевине, на 20. километру пута Нова Варош - Божетићи - Штитково - Ивањица, У средишту седам села, има само 30 ари земље. Јаћим Радишић даровао је 25 ари, а док је пет ари испод рушевина светиње отето из чељусти бирократије и државне администрације и уписано као имовина манастира - потрошено је пуно мастила и поцепано опанака.

Наши сарадници

ДОБИТНИК ОРДЕНА СВЕТОГ САВЕ

ДРАГОЉУБ ГАГРИЧИЋ (58), новинар „Вечерњих новости“, дописник из Старог Влаха и Полимља, дугогодишњи је сарадник „Савиндана“.

Гагричић је био новинар „Полимља“ и „Златарских новости“ и у новинарском занату је, како каже, ђак и саборац Милорада Веруовића, али и поштовалац културно-историјског наслеђа, традиције, народног стваралаштва и сеоског амбијента Старог Влаха.

Један је од иницијатора преиспитивања и промене назива улица и школа, подизања споменика војводи Петру Бојовићу и оснивања Друштва гуслара „Јавор“ у Новој Вароши, као и обнове и заштите светиња у завичају. Аутор је више епских песама и рукописа „Зрнца народног умовања“. Добитник је годишње награде „Новости“ и плакете Нове Вароши.

Орден Светог Саве, којим га је одликовао Свети архијерејски синод СПЦ за ревносну љубав према светој мајци цркви нарочито показану при обнови манастира Дубница, уручио му је владика милешевски Филарет 4. августа 2007. године, приликом освећења манастира Дубница у Божетићима.

Недавно је затражено да држава манастиру уступи 2,8 хектара земљишта, које су мештани пре 85 година поклонили за дворишта школе у оближњој Дебели, пре две деценије пресељеној на Боровиту Главницу, сеоски центар. Не би држави омалило ни кад би (пошто немилице даје за скијалишта) уступила који хектар некадашњих сеоских утрина, са којих сада оморике крчми Шумско газдинство.

Народ каже да конач дело краси, па Драгиша Милосављевић, истричар уметности Народног музеја из Ужица, припрема монографију Дубнице, коју ће издаати Милешевска епархија и општина Нова Варош. Уз предања и записе о судбини и обнови манастира, прикупља грађу о ктитору Дубнице патрихарху Гаврилу, знаменитој личности српске историје и духовности, обновитељу цркава и манастира у долини Увца и Лима.

Дубница је за председника Иницијативног одбора за обнову имала сељака – Слободана Радишића. Неки су се чудили откуд земљорадник, а сељака у врмену, везеним чарапама и ђоновим опанцима нису се стидели они са којима је покренуо иницијативу и са којима је касније био члан Грађевинског одбора.

А Слободан је био пример и углед вере и побожности, несебичне љубави према својој цркви и православљу, чувар традиције и ватрени поборник враћању коренима предака.

- Не би жалио да умрем, само да ми је дочекати да Дубницу видим под кровом! – говорио је у многим приликама, али и понављао завичајну муку и жељу док је са инцијаторима обнове обијао прагове молећи за подршку, пројекте, одобрења, да се сломе бирократске заврзламе и спорост оних који би требало народ да подстичу на обнављање културне баштине.

Са 86 година живота Слободан је посвршавао многе послове, а у гроб је однео велику рану – није дочекао да види кров и обновљену светињу. Смрт га је затекла на ногама, на Томиндан пре три године. Сахрањен је на гробљу крај манастира о чијим је зидинама бринуо у време кад је црква била одгурнута на маргину свих друштвених збивања. Његово прегнуће оставило је аманет обновитељима манастира, потомцима и Грађевинском одбору Дубнице, на челу са Мићом Зорићем, директором „Златарпласта“ из Бистрице, да се Дубница што пре врати у њедра народа, да се у тренуцима, кад није било пара ни за храну мајсторима – ископа који динар и намири дуг за грађевински материјал, дневнице...

Слободан је био угледни домаћин и комшија, поштовани саговорник, радо виђен и дочекиван гост. Био је отресит, разборит и речит, спреман за шалу. Окаљен у старовлашкој школи живота, учио је младе и оне који су забасали – да не славе туђу славу, да траже вила око својих њива, да нема ништа горе него ко плитко мисли и плитко оре... Залагао се за народну слогу и подсећао да многа зрна гомилу начине, да с поточића вода придолази, да море изворима почиње...

Драгољуб Гагричић